Ч. 10 Четверъ 14 (26) сѣчня 1893. Рôкъ III.

Выходить у Львовѣ що дня (крôмъ недѣль и гр. кат. святъ) о 5-ôй годинѣ по полудни.

Адміністрація: улиця Чарнецкого ч. 8.

Редакція: ул. Францісканьска ч. 10, дверѣ 10.

Письма приймають ся лишь франкованî.

Реклямаціи неопечатанî вôльнî вôдъ порта. Рукописи не звертають ся.

НАРОДНА ЧАСОПИСЬ

Додатокъ до „Ґазеты Львôвскои“.

Передплата у Львовѣ въ Адміністраціи „Ґазеты Львôвскои“ и въ ц. к. Староствахъ на провінціи:
на цѣлый рôкъ 2 зр. 40 к.
на пôвъ року 1 зр. 20 к.
на чверть року — 60 к.
мѣсячно . . — 20 к.
Поодиноке число 1 к.

Зъ почтовою пересылкою:
на цѣлый рôкъ 5 зр. 40 к.
на пôвъ року 2 зр. 70 к.
на чверть року 1 зр. 35 к.
мѣсячно . . — 45 к.
Поодиноке число 3 к.

Справы парляментарнî.

О характерѣ переговорôвъ председателѣвъ трохъ великихъ клюбôвъ зъ Правительствомъ доносить Extrablatt: „Зъ найбôльшою вагою треба зазначити, що не иде тутъ о зорґанізоване бôльшости парляментарнои, лишь о уложене modus vivendi помежи правительствомъ а кождымъ зъ трохъ клюбôвъ, въ спеціяльной цѣли переведеня въ парляментѣ великого ряду законôвъ. Той modus vivendi не буде въ прочôмъ вязати тî три клюбы, противно, вôльно имъ буде вести такожъ самостойну акцію политичну въ Радѣ державной. Однакожъ всякî кроки въ тôмъ взглядѣ будуть мати выключно лишь значѣне рестрикцій и заповѣдей безъ речинця та будуть симптоматичнымъ доказомъ, що партіи заховують собѣ повну свободу дѣланя. Въ виду того рода акціѣ партій заховує ся правительство зовсѣмъ неутрально. За то умовлена акція политична мае розвивати ся безъ перервы.

Въ комісіи буджетовôй вела ся — якъ мы то вже коротко доносили — дебата надъ школами середными. — Референтъ дръ Беръ, заявивъ ся рѣшучо противъ выкиненя зъ наукового пляну науки языка грецкого и доказувавъ, що годѣ на се пристати, бо вже й теперѣшный плянъ орґанізаційный значно обмежае сю науку. — Число суплентôвъ есть все ще дуже велике и непропорціональне, именно въ Галичинѣ есть суплентôвъ до 50 прц. въ званю учительскôмъ. Конче треба якось зарадити тôй недостачи. Беръ годивъ ся на резолюцію, взываючу правительство, щобы оно якъ найскорше приспѣшило удержавнене комунальныхъ школъ середныхъ. Вкôнци пôдпиравъ плянъ щодо высыланя учителѣвъ до Италіѣ и и Греціѣ для клясичныхъ студій та казавъ, що треба полѣпшити дотацію учителѣвъ для новыхъ языкôвъ и такожъ дати имъ помôчь до выѣзду для студій.

Пос. Кайцль вказавъ на заявлене міністра просвѣты, що фреквенція на философичныхъ выдѣлахъ щоразъ бôльше зменшае ся и грозить бракъ учителѣвъ, тожъ треба поправити матеріяльне положене учителѣвъ середныхъ школъ, котрî суть найгôрше платными урядниками державными. Основну платню 1000 зр. треба бы пôдвысшити бодай по бôльшихъ мѣстахъ на 1200 зр., якъ се зроблено у Вѣдни и при державныхъ школахъ промысловыхъ. Реформа матеріяльного положеня учителѣвъ середныхъ школъ мусить рôвномѣрно ити зъ управильненемъ становища суплентôвъ, котрыхъ треба найперше примѣстити въ XI. клясѣ ранґи зъ выглядомъ на аванс.

Пос. дръ Черкавскій говоривъ про справу оплатъ школьныхъ, выказавъ потребу управильненя платнѣ учителѣвъ ґимназіяльныхъ и отвореня катедръ педаґоґіѣ на университетахъ въ Краковѣ и Львовѣ.

Пос. Шукле похваливъ рескриптъ міністерства зъ 24 мая 1892, въ котрôмъ поручае ся меншій обемъ предмету але натомѣсть основнѣйше его поглублене. Вôдтакъ подавъ деякî поправки до того рескрипту, а то щобы науку астрономічнои ґеоґрафіѣ прилучити до физики, альґебру зачинати учити ажъ въ четвертôй клясѣ и т. п.

Пос. д-ръ Козловскій похваливъ дотеперѣшнî рескрипты міністерства просвѣты, але й зазначивъ, що въ рескриптахъ занадто обговорюе ся подрôбности, тожъ и входить ся въ запорученый галицкому Соймови обсягъ дѣланя що до середныхъ школъ. Въ рескриптахъ треба подати лишь головный начеркъ пляну, а все проче полишити краевымъ радамъ школьнымъ. Домагавъ ся, щобы звôльнено директорôвъ вôдъ надто великои маніпуляціи канцелярійнои, щобы побôльшено стабілізованî посады учительскî; щобы давано стіпендіи на науку языка нѣмецкого и на подорожь до Италіѣ та Греціѣ. Пôдвысшена оплата школьна схибила свою цѣль: спинити надмѣрну фреквенцію въ школахъ середныхъ — а лишь выкликала невдоволене въ населеню. Домагавъ ся реформы пляну наукъ въ реальныхъ школахъ, именно що до науки новыхъ языкôвъ, передовсѣмъ науки языка анґлійского. Міністерство просвѣты повинно предложити плянъ реформы наукъ въ школахъ реальныхъ галицкому Соймови.

Пос. Романчукъ вказувавъ, що чимъ разъ бôльше дае ся вôдчувати бракъ учителѣвъ ґимназіяльныхъ, а сему можна бы зарадити тыми средствами: уможливити скорше складане испытôвъ учительскихъ черезъ вôдповѣднî выклады на университетахъ, давати стіпендіи слухателямъ фильософіѣ, розложити испиты учительскî, управильнити квестію суплентôвъ, поправити матеріяльне положене и пôднести соціяльне становище учителѣвъ школъ середныхъ. Бесѣдникъ домагавъ ся дальше, щобы перемѣнити паралельнî клясы въ Перемышли на самостойну ґимназію и отворити тамъ клясу пôдготовляючу; рôвножъ перемѣнити паралельнî клясы въ Коломыи на самостойну ґимназію, завести бодай на разѣ чотири клясы низшои ґимназіѣ.

Пос. Пининьскій домагавъ ся побôльшеня фонду на надзвычайнî додатки до

---

2)

Нашъ мѣсяць, юпітеръ и его мѣсяцѣ.

(Дальше [1]).

Зъ попередного вже знаемо, якъ рôзнороднî и труднî до зрозумѣня суть рухи нашого мѣсяця. Насамперёдъ иде вôнъ выкрутасами доокола сонця: то пôдносить ся понадъ дорогу землѣ, то спускае ся попôдъ ню; вôдтакъ обертае ся доокола землѣ, але разъ (въ зимѣ, около 1 сѣчня) найповолѣйше, другій разъ (въ лѣтѣ, зъ початкомъ липня) найскорше; наконець обертае ся и самъ около себе, але такъ, що коли оббѣжить разъ около землѣ, то обкрутить ся разъ около себе самого. Але на тôмъ всѣмъ ще не конець; вôнъ обертае ся на своѣй дорозѣ доокола землѣ ще й чимъ разъ скорше, такъ, що за кождыхъ сто лѣтъ приходить о 20 секундъ скорше на то саме мѣсце, якъ бы повиненъ, наколибъ завсѣгды однаково обертавъ ся. Придивѣмъ же ся, що есть причиною такихъ змѣнъ, такои неодностайности въ его руху.

Насамперёдъ треба то знати, що дорога землѣ, котрою и мѣсяць иде доокола сонця, не есть кругла, якъ колесо, але трохи подовгаста. По серединѣ тои дороги, але трохи въ оденъ бôкъ до неи близше, стоить сонце. Земля зъ мѣсяцемъ приходить разъ (въ зимѣ) близше сонця, другій разъ (въ лѣтѣ) вôдходить вôдъ него. Колижъ земля стоить близше сонця (въ сѣчни), а мѣсяць стане межи сонцемъ а землею, то вôнъ стоить ще близше сонця якъ земля; сонце тягне его тогды сильнѣйше до себе и вôнъ мусить длятого крутити ся поволѣйше доокола землѣ. Противно дѣе ся въ лѣтѣ; сонце стоить тогды дальше и притягае слабше, а мѣсяць може вже скорше обертати ся. Але що за причина, що мѣсяць прискорюе свою дорогу, не мѣсяцями але взагалѣ, кождыхъ сто лѣтъ о 20 секундъ? Ученî поясняють се зъявище двоякими причинами. Насамперёдъ треба то знати, що дорога нашои землѣ робить ся теперь зъ подовгастои чимъ разъ бôльше кругла якъ колесо и за 18.000 лѣтъ буде она майже зовсѣмъ докладнымъ колесомъ крутити ся доокола сонця. Зъ того выходить, що нѣбы то сонце вôдсувае ся вôдъ нашои землѣ и шукае собѣ осередокъ того колеса; оно отже чимъ разъ слабше притягае мѣсяць, а той длятого крутить ся чимъ разъ скорше, ажъ въ роцѣ 20.000 стане вôнъ зъ сеи причины знову поволѣйше крутити ся. Але ся причина прискорюе дорогу мѣсяця лишь о якихъ 10 секундъ на сто лѣтъ, а де ще другихъ 10 секундъ? Вѣденьскій ученый, дръ Опольцеръ, доказувавъ свого часу, що причиною сего дальшого прискореня руху мѣсяця есть свѣтовый порохъ, котрый знаходить ся скрôзь въ безконечнôмъ просторѣ свѣта и зъ вôдтамъ спадае на землю. Дръ Опольцеръ вырахувавъ бувъ, що колибъ той порохъ бувъ чотири біліоны разôвъ рѣдшій, якъ нашъ воздухъ, то за сто лѣтъ могла бы все таки насѣсти зъ него на нашу землю верства мало що не на 3 міліметры груба, а то выстало бы вже, щобы маса нашои землѣ стала о стôлько бôльша, що могла бы сильнѣйше притягати мѣсяць и прискорювати его рухъ.

Чи дѣйстно тî причины прискорюють рухъ нашого мѣсяця, чи якî иншî, въ то вже дальше не входимо; але фактомъ есть, що его рухъ по дорозѣ доокола землѣ не есть одностайный, а черезъ то неодностайный и оборотъ его доокола своеи оси, неодностайна й змѣна днѣвъ и ночей на мѣсяци, а тымъ самымъ и не одностайна сила теплоты, якои вôнъ набирае вôдъ сонця.

Перенесѣмъ ся теперь гадкою на мѣсяць; подумаймо собѣ, що стоимо на мѣсяци, якъ разъ въ тôй порѣ, коли люде на земли видять повню. День ясный; спека страшенна, така, якои люде на земли не зазнають, бо вôдъ неи моглобы навѣть залѣзо розтопити ся. Та й не дивота, що тамъ така спека, бо сонце пригрѣвае черезъ 354 годинъ безустанно. Доокола глухо и пусто якъ въ могилѣ, не видко нѣгде анѣ деревины, анѣ хочь бы найменшои зеленои травички; всюды лишь высокî горы и полупанî скалы та попукана земля. Нѣгде не чути людского голосу, анѣ нѣякои живои твары. Припустѣмъ, що мы однî були бы живî на мѣсяци, хочемо крикнути, намъ здае ся, що мы вôдзываемо ся, а то не чуемо навѣть свого власного голосу, бо на мѣсяци нема воздуха, котрый бы нѣсъ голосъ; хочемо рушити рукою, а то она тяжка якъ колода, не можемо еѣ пôдвести въ гору якъ на земли, бо нема

---

[1]) Гляди ч. 7 „Народ. Часописи.“

платнѣ учителѣвъ школъ середныхъ. Сей фондъ выносить теперь лишь 7000 зр.

Пос. Менґеръ жадавъ, щобы на случай удержаваня комунальныхъ ґімназій, подумано о тôмъ, абы тымъ мѣстамъ, котрыхъ положене фінансове есть трудне, поробити въ тôмъ напрямѣ улекшеня и удѣляти имъ опусту належитости за школы середнѣ. — На тôмъ перервано дебату.

Перегляд політичный.

Въ постôйнôй комісіи для закона карного, ухвалено бôльшостію голосôвъ задержати кару смерти. — На вчерашнôмъ засѣданю вела ся дальша дебата надъ постановами о убійствахъ и ушкодженю тѣла. При постановѣ о уквалі фікованôмъ ушкодженю тѣла, ухвалено па внесене пос. Абрагамовича и Ферянчича, що перешкода въ заробкованю мае тревати 14 днѣвъ.

Канцлеръ ґр. Капріві заявивъ въ комісіи войсковôй, що проектъ поликуваня бôльшого числа рекрутôвъ до теперѣшного чинного стану арміѣ есть неможливый до принятя, позаякъ то шкодило бы оборонѣ краю. Жадане збôльшеня силы войска опирае ся на легковаженю тридержавного союза, о котрого военнôй силѣ все ще суть сумнѣвы. — По промовѣ Бебля, котрый жадавъ заведеня въ Нѣмеччинѣ такои міліціѣ якъ въ Швайцаріи, закôнчено ґенеральну дебату надъ предложенемъ.

Зъ Бѣлграду доносять, що всѣ сербскі епіскопы ухвалили знести розвôдъ короля Милана зъ его женою.

Новинки.

Львôвъ дня 25 сѣчня.

— Гр. кат. комітетови парохіяльному въ Долинѣ удѣливъ Є. Вел. Цѣсарь 100 зр. запомоги на будову церкви.

— Именованя и перенесеня. Рада мѣста Львова именувала на довѣрочнôмъ засѣданю дня 19 сѣчня инжінеромъ Паненку, надетатовымъ инжінеромъ Дзюбанюка, адъюнктами будôвництва Крижановского и Брунека, а асистентомъ елевомъ Пежаньского. — Кураторъ школы въ Дублянахъ Тадей Лянґе именованый провôдникомъ, а проф. дръ Романъ Вавникевичъ членомъ комісіѣ испытовои для кандидатôвъ на учителѣвъ низшихъ школъ рôльничыхъ. Левъ Цегакъ, офіціялъ скарбовый, зôставъ управителемъ гôрничимъ и гутничимъ. Пôдофіциръ Антôнъ Мнихъ въ Перемышля именованый канцелістомъ судовымъ въ Скавинѣ.

— Конкурсы. Зарядъ мѣста Тернополя розписуе конкурсъ на обсаду при тамошнôмъ маґістратѣ посадъ: 1) практиканта концептового въ рôчною платнею 600 зр. 2) инспектора поліціи зъ платнею 600 зр., мешканемъ, додаткомъ активальнымъ по 150 зр. рôчно и правомъ до побору 3 патилѣтныхъ додаткôвъ по 50 зр. Подання треба вносити найдальше до 8 лютого. — Краева дирекція скарбу розписала конкурсъ на посады поборця и контрольора при урядахъ податковыхъ въ Галичинѣ. Подання треба вносити до чотирохъ тыжнѣвъ вôдъ часу оголошеня конкурсу — Почтова дирекція розписала конкурсъ на посаду контрольора почтового въ Коломыи. Подання вносити треба до 22 сѣчня. — Дирекція почтъ и телеґрафôвъ розписуе конкурсъ на посады: трехъ комісарѣвъ почтовыхъ IX. ранґи у Львовѣ и двохъ контрольорôвъ. Подання треба вносити до 24 сѣчня.

— Дръ Антôнъ Горбачевскій отворивъ адвокатску канцелярію въ Чортковѣ въ домѣ панѣ Людвиковои на Старôмъ Чортковѣ.

— Нова школа реальна. Противники латины и греки, котрыхъ не бракъ и въ нашôмъ краю, зъ давна кажуть, що нема по що мучити дѣтвору въ школѣ латиною и грекою, коли то, чого зъ нихъ можна навчитись, можуть дати и добрі переклады знаменитыхъ творôвъ грецкихъ и латиньскихъ. Красше ужити той часъ на науку новôтныхъ языкôвъ. Отже теперь краева Рада шкôльна хоче въ реальныхъ школахъ спробувати, яку науку можуть осягнути ученики безъ латины и греки. Міністерство потвердило теперь новый плянъ науки въ школахъ реальныхъ, черезъ котрый тû школы будуть рôжнити ся вôдъ ґімназій лише тымъ, що не будуть у нихъ вчити латины и греки, а за то мова французка буде обовязкова. Грецкі и латиньскі творы пôзнають ученики зъ перекладôвъ и зъ нихъ навчуть ся гуманности давныхъ народôвъ.

— Огонь. Въ Лѣсеничахъ пôдо Львовомъ погорѣвъ деревляный будынокъ коло броввару, въ котрôмъ мѣстивъ ся прирядъ до смоленя бочокъ. Небезпечнôсть була велика, бо огонь мôгъ обняти и сусѣдный чотироповерховый будынокъ, де було за 120.000 зр солоду и ячменю. Згорѣло 500 бочокъ и два возы смолы, загальнои вартости 5.000 зр. Коли львôвска сторожа огнева прибула на мѣсце, то вже огонь бувъ погашеный. Лише дôмъ бувъ обезпеченый, а бочки нѣ

— Выдѣлъ краковскои рады повѣтовои розôславъ до зверхностей громадскихъ свого повѣта докладнû поясненя о новыхъ грошахъ зъ илюстраціями, представляючими тû монеты зъ обохъ сторôнъ. Се зарядженє краковского выдѣлу повѣтового дуже на часѣ, бо тымъ способомъ можна поучити селянъ, щобы не дали вызыскувати себе несовѣстнымъ обманникамъ, що въ нагоды змѣны валюты туманять нарôдъ въ рôзныхъ околицяхъ краю.

— Скаженû псы въ Станіславовѣ. Kurjer stanisławowski доносить: Песъ пôдозрѣный о скаженину перебѣгавъ дня 14 сѣчня улицями мѣста, покусавши на улици Третого Мая вояка, на площи Мицкевича урядника зелѣзничого и малого хлопця. Утѣкъ въ напрямѣ до Опришовець, доси не зловлено его. — У одного зъ тутешныхъ официрôвъ артилеріи сказивъ ся песъ и покусавъ трехъ артилеристôвъ. Зроблена дня 17 сѣчня ветеринаремъ выказала дѣйстно скаженину. Покалѣченû вояки вôдъїхали ще того самого дня до Пешту лѣчитись.

— Чотири вѣнчаня вôдразу въ однôй родинѣ — то мало коли буває, а въ мѣсточку моравскôмъ Босковичѣ якъ разъ таке лучило ся. Дня 12 с. м. тамошна родина Пшибилѣвъ женила двохъ сынôвъ и выдавала двѣ доньки замужъ одного дня. На весѣлю було 158 осôбъ, що належали до родинъ молодятъ, и 200 запрошеныхъ гостей.

— За перину. Варвара Кокочка 25 лѣтва дѣвка въ Подолянокъ коло Праги въ Чехіи удержувала зносины зъ паробкомъ Вячеславомъ Гуначкомъ и зъ тои звязи прийшла на свѣтъ дня 10 сѣчня с. р. дитина. Гуначекъ обѣцявъ Варварѣ, що оженить ся зъ нею, коли она буде мати въ приданôмъ перину и подушки. Отже Кокочка рѣшила роздобути за всяку цѣну жадані рѣчи. Въ тôй цѣли пôйшла до Радоничь, до своеи знакомои 77 лѣтнои старушки Єлисаветы Фрішовои, напросила ся до неи на нôчь и въ ночи зарѣзала старушку, а забравши перину и двѣ подушки утѣкла. Однако вже на другій день выслѣдила єѣ жандармерія и увязнила

✝ Посмертнû вѣсти.

Померли: Кость Трачь, укôнченый богословъ, въ 24 ôмъ роцѣ житя дня 22 сѣчня въ Котузовѣ по коротĸôй а тяжкôй недузѣ тифа жолудкового.

Всячина.

— Славнû чародѣѣ. Мало такихъ людей, котрû бы бодай не чували коли про такихъ

воздуха, котрый бы намъ помагавъ єѣ пôдносити; не можемо рушити й ногами, стоимо якъ бы прикованû. Подумаймо собѣ, що мы спускаючись на мѣсяць кинули зъ великои высоты камѣнь, що важивъ сотнарь и маленькій кусничокъ паперу; и той камѣнь и той папѣръ спадають на мѣсяць однаково скоро, камѣнь не паде скорше якъ кусничокъ паперу. Страшна спекота выкликуе въ насъ величезну спрагу; отъ кобы хочь капелька воды, котрою бы можна угасити спрагу! Та ба, коли бо на мѣсяци нема нѣгде воды, не буває навѣть росы! Видко, що колись и тутъ була може вода, може були навѣть и величезнû моря, бо слѣдно дуже широкû, пустû долины, що выглядають якъ бы дна высохлого моря, але теперь тутъ всюды глухо и пусто. Отъ передъ нами одно таке величезне дно морске, котрому не видко нѣгде кôнця; то „море було" найбôльше на цѣлôмъ мѣсяци, бо мае мало що не 5 міліонôвъ (4,955.000) квадратовыхъ кільометрôвъ. Дальше вôдъ него на полудне есть „море хмаръ", такожъ пусте дно морске, мало що не на міліонъ (991.000) квадратовыхъ кільометрôвъ широке. Другû такû моря называють ся: море веселости, море спокою, море солодощѣвъ и т. д.

Цѣкавый читатель спытае може: Коли вы вже тамъ лазите по мѣсяци, то скажѣть же намъ, що то таке, що мы люде тутъ на земли видимо на мѣсяци, якъ нѣбы то братъ брата тримае на вилахъ, ба що не одному здае ся, якъ колибь мѣсяць въ новни мавъ очи, нôсъ, ротъ — якъ у чоловѣка? — Тожь то бачите якъ разъ тû горы и долины та высохлû моря на мѣсяци, про котрû розказуемо; они такъ великû, що мы ихъ вже й вôльнымъ окомъ видимо. Ще докладнѣйше можемо ихъ побачити, коли дивимось на мѣсяць черезъ дальноглядъ. Але вернѣмъ знову на мѣсяць.

Спека все намъ доскулюе; оглядаемо ся бодай за якимсь холодкомъ, та ба, коли нема нѣякого. А може буде онъ тамъ за тою скалою, де чогось такъ темно. Идемо туды и лишь теперь видимо, яке то яскраве свѣтло сонця на мѣсяци: зъ однои стороны скала стоить мовь въ огни, зъ другои залягла на ню чорна нôчь. Але идѣмъ дальше на горы та придивѣмъ ся имъ близше, чи такû они, якъ нашû на земли? А есть тыхъ гôръ тутъ велике множество: однû стоять особнякомъ, неразъ на тôмъ мѣсци, де колись, якъ сказано, було мабуть море, другû держать ся купы и творять такъ цѣлû пасма гôръ. Ученû называли тû горы всѣляко, подôбно, якъ и нашû на земли; длятого суть тутъ горы Карпаты якъ разъ па розмежу „моря бурь" и „моря дощѣвъ". На полудне вôдъ сихъ гôръ стоить особнякомъ величезна гора звана „Коперпікъ", а на всхôдъ вôдъ неѣ стоить друга гора „Кеплеръ"; недалеко „моря солодощей" есть гора, що зве ся „Кирило" и т. д. Зъ гôръ, що тягнуть ся цѣлыми пасмами суть тутъ: Апеніны, Балканъ, Кавказъ, Кордилеры и т. д. Все то горы высокû, сорозмѣрно до величины мѣсяця навѣть дуже высокû, высшû якъ нашû горы на земли; горы Ляйбніца н. пр. доходять до высоты 7260, а Кордилеры до 5850 метрôвъ. Однакожь найбôльше на мѣсяци такъ званыхъ обручковыхъ гôръ. Отъ выйдѣмъ на одну таку гору, н. пр. на Коперніка, и приглянѣмо ся єй близше, якъ то она выглядае. По довгихъ трудахъ дôстаемо ся на самъ вершокъ горы, дивимо ся, а то въ тôй горѣ величезна пропасть, пропасть мало ще не такъ само глубока, якъ высока гора! Доокола тои пропасти идуть береги горы якъ бы яка обручка, а береги тû такъ стрôмкû, що й нѣякъ по нихъ спустити ся въ долину. Цѣла гора своимъ выглядомъ нагадуе намъ дуже нашû огнистû горы або вулканы. Та пропасть въ горѣ то колишнûй кратеръ, котрымъ колись гнало изъ середины мѣсяця розтоплену масу его землѣ, котра вôдтакъ утворила цѣлу гору. А що то за величь той кратеръ на Коперніку, можна собѣ уявити, коли подумаемо, що вôнъ 12 миль широкій! (Кратеръ нашои огнистои горы Етны на Сициліи, есть всего лишь чверть милѣ широкій.) Въ той кратеръ умѣстила бы ся цѣла гора. Не що иншого, лишь огниста сила въ серединѣ мѣсяця, мусѣла колись выгнати ту гору. Ба, що бôльше, въ тôй пропасти, въ тôмъ кратерѣ однои такои горы, пôднимае ся часомъ ще одна або й кôлька гôръ; декотра сторчить зъ тои пропасти якъ величезный стôжокъ, а иншa знову мае въ собѣ подôбну пропасть (кратеръ) якъ та, въ котрôй она сама стоить, лишь що значно менщу. Все то наводить на здогадъ, що тû горы мусѣли бути колись огнистû. Але й пасма гôръ на мѣсяци не суть такû, якъ нашû на земли; они не выбѣгають тамъ въ поодинокû верствы, а тягнуть ся якъ бы одна величезна стѣна, якъ бы якій валъ, котрого оденъ бôкъ пôднимае ся простѣсенько и дуже стрôмко въ гору, а другій, противный, есть вже спадистый. Пасма тû выглядають такъ, якъ колибь давно колись потворили ся були въ земли мѣсяця величезнû розколины, зъ котрыхъ огниста сила выгнала въ оденъ бôкъ величезну стѣну.

Не оденъ зъ читателѣвъ спытае певно, зъ вôдки то можна такъ все докладно знати,

чародѣѣвъ, що то показують свою штуку за грошѣ. Они ѣдять жарѣюче вугле и пускають вôдтакъ искры зъ рота; капають собѣ на языкъ розтоплену смолу и вытягають зъ рота всѣлякій стяжки, показують всѣлякій штуки зъ картами и т. д. На штуки тыхъ чародѣѣвъ люблять дивити ся и старій и молодій; однй дивують ся ихъ зручности, а другій недовѣряють имъ або таки просто думають, що имъ „нечистый" помагає. Нашй люде кажуть, що тй чародѣѣ „тумана пускають". И справдѣ такъ, они пускають дѣйстно тумана: имъ не помагає нѣяка „нечиста сила", хиба лишь ихъ власна зручность, а вôдтакъ и то, що суть люде, котрй дадуть ся дуже легко чимъ небудь затуманити. Такй чародѣѣ були зъ давенъ давна та суть ще й нинѣ, лишь що давнѣйше они удавали, що мають въ собѣ якусь надприродну силу и люде имъ вѣрили. Нинѣ не хотять вже люде въ то вѣрити, то й тй чародѣѣ признають ся отверто, що всѣ тй штуки, якй они показують, роблять лишь своєю незвычайною зручностію.

Найбôльше було и єсть ще нинѣ такихъ чародѣѣвъ въ Хинѣ и въ Индіяхъ. Але й старій Єгиптяне, Греки та Римляне знали вже про нихъ. Особливо богато такихъ чародѣѣвъ було въ середныхъ вѣкахъ въ Италіи, зъ вôдки они заходили до Франціѣ и Нѣмеччины. Ихъ называли зъ латиньска „престідіґітаторами" т. є. „скоропальцями" або „сакуляріями т. є. мѣшочниками", вôдъ того, що всю свою штуку мали въ пальцяхъ, а прилады до тои штуки носили въ мѣшочку. Декуды звано ихъ також йокуляторами (весельчаками) и вôдъ сего слова пôшла нѣмецка ихъ назва „ґавклеръ", зъ котрои Поляки зробили „kuglarz", а Чехи — „кейклѣжъ". У насъ нема на нихъ назвы, хиба що можна бы ихъ назвати „туманниками", якъ и дѣйстно ихъ декуды народъ называє вôдъ того, що они тумана пускають. Москалѣ называють ихъ „фокуснїками" мабуть вôдъ того, що они при своихъ штукахъ уживають дуже часто слôвъ „гокусъ-покусъ".

Але якъ нинѣ все въ свѣтѣ поступає, такъ поступила и чародѣйна штука, а новѣйшій чародѣѣ выробили собѣ навѣть велику славу та почали вже называти себе „профессорами фізики". Декотрй зъ тыхъ новѣйшихъ чародѣѣвъ стали звѣстни на весь свѣтъ и нажили собѣ дѣйстно великои славы. До такихъ чародѣѣвъ належать особливо: Боско, Деблеръ, Бекеръ, Філіппъ и Торріні.

Перший зъ нихъ, Вартоломій Боско родивъ ся 7 сѣчня 1793 р. въ Туринѣ, въ Италіи, служивъ у францускôмъ войску за Наполеона I., ходивъ зъ нимъ въ походъ на Россію и дôставъ ся тамъ до неволѣ. Єго заслали були на Сибѣръ, але въ 1814 р. вымѣняли за тыхъ, що були въ неволи у Французôвъ и вôдъ того часу ходивъ вôнъ черезъ 18 лѣтъ по Европѣ та показувавъ свои штуки. Вôнъ померъ въ 1863 р., а єго сынъ пôшовъ єго слѣдами и ставъ такожь чародѣємъ. Котрыйсь зъ тыхъ Боскôвъ бувъ, видко, такожь и у Львовѣ, бо львôвскй перекупки розказують про него до нинѣ таку исторію: Боско выйшовъ на ринокъ и ставъ собѣ коло якоись жѣнки, що вынесла була кôлька копъ яєць на продажь. Торгує вôнъ у неи яйцѣ, але жѣнка дуже дорожить ся: розлюченый Боско каже тогды, що мусить насамперѣдъ одно розбити, абы перекопати ся, чи свѣже. Розбиває яйце и въ очахъ жѣнки выймає зъ него дуката; розбиває друге, трете и за кождый разъ выймає дуката. Жѣнка, видко, дала ся затуманити и думала таки направду, що въ кождôмъ єѣ яйци єсть дукатъ; не хотѣла вже продавати яєць, лишь пôшла чимъ скорше десь въ кутикъ и побила всѣ яйцѣ думаючи, що найде въ нѣй дукаты. На своє нещасте не найшла ані одного и лишь дармо яйцѣ побила.

Другій чародѣй, Торріні, такожь Италіянець, бувъ зъ роду графъ и называвъ ся Ґрізі. Въ 1819 р. мавъ Торріні показувати свои штуки въ Римѣ передъ папою Піємъ VII. Довго думавъ вôнъ надъ тымъ, що бы то показати на папскôмъ дворѣ щось незвычайного, и не мôгъ нѣчого выдумати. Але якъ разъ на день передъ представленємъ зайшовъ вôнъ бувъ до придворного годинникаря ватиканьского и балакає зъ нимъ, ажь входить слуга вôдъ кардинала Пакки и пытає, чи вже направленый годинникъ єго папа. „За двѣ годины" — каже єму годинникарь — „я самъ принесу єго Є. Свѣтлости", а вôдтакъ обертає ся до Торрініого и розповѣдає єму, показуючи той годинникъ, що кардиналъ цѣнить той годинникъ на 10.000 франкôвъ, бо то майстерске дѣло зъ фабрики Брекета въ Парижи, и одиноке на весь свѣтъ. „А то неправда" — оповѣдає годиникарь Торрініому — „бо отъ лише що вчера приносивъ до мене оденъ панокъ такій самъ годиникъ и хотѣвъ за него 1200 франкôвъ". Ажь теперь прийшла Торрініому щаслива гадка. Вôнъ попросивъ годиникаря, щобы купивъ для него той годинникъ, вырѣзавъ на нѣмъ гербъ кардинала и нѣкому о тôмъ нѣчого не говоривъ. Такъ и стало ся.

На другій день, о назначенôй годинѣ явивъ ся Торріні передъ папою и цѣлымъ єго дворомъ та показує свои штуки. Наразъ каже, що єму потреба годинника и просить, щобы хтось єму позычивъ. Подає сей и той, але якось нѣчій годинникъ такъ не подобає ся чародѣєви, якъ той що у кардинала Пакка, бо вôнъ великій и дорогій. Торріні просить отже кардинала, щобы вôнъ єму позычивъ єго на хвильку. Кардиналъ не хотѣвъ, але коли другій стали єго намавляти, вôнъ выймивъ єго зъ кишенѣ и давъ Торрініому. Ледви що чародѣй дôставъ годинникъ въ свои руки, якъ кине нимъ изъ всеи силы до столѣ, а годинникъ вôдбившись упавъ на землю и розсыпавъ ся. Кардиналъ мало що зô страху и жалю не крикнувъ а Торріні зôбравъ чимъ скорше кусѣнѣ, вкинувъ до моздѣря та ще й потовкъ а вôдтакъ пытає кардинала, чи пôзнає свôй годинникъ. Кардиналъ сказавъ, що пôзнає. — Розумѣє ся, що чародѣй потовкъ бувъ той годинникъ, котрый купивъ, але о тôмъ нѣхто не знавъ. Коли такъ всѣ, навѣть и самъ папа здивовані дивлять ся до моздѣра, упхавъ Торріні правдивый годинникъ папѣ до кишенѣ а вôдтакъ каже: Теперь зроблю такъ, що зъ того пороху буде знову годинникъ и знайде ся, въ кишени особы, котру певно нѣхто не посудить о змову зô мною. Всѣ казали, що то хиба нѣхто лишь папа, а папа самъ сягнувъ до кишенѣ и здивований вытягнувъ правдивый годинникъ кардинала. За отсю штуку обдарувавъ папа щедро чародѣя и она выплатила ся єму опôсля дуже добре, бо весь свѣтъ заговоривъ про него.

Не менше зручный бувъ Французъ Робертъ-Гуденъ, котрого французке правительство выслало було до Альжиру, щобы вôнъ тамошнымъ Арабамъ показавъ, що французскій чародѣй бôльшій якъ арабскій марабу. Вôнъ показувавъ Арабамъ всѣлякій штуки, говоривъ имъ, що єго куля не бере ся; казавъ до себе стрѣляти зъ пістолетôвъ, але розумѣє ся передъ тымъ зручно вымѣнявъ кулю, правдиву же державъ по выстрѣлѣ въ зубахъ, нѣбы то вôнъ зловивъ єѣ зубами у воздусѣ. Въ найновѣйшихъ часахъ були славні чародѣѣ Германъ и Беллякіні. Оба вже померли. Беллякіні бувъ придворнымъ чародѣємъ пруского короля, а опôсля цѣсаря Вільгельма І. Разъ каже до него король въ Вісбаденѣ, щобы вôнъ на борзѣ показавъ яку штуку. Беллякіні знайшовъ ся въ клопотѣ, бо не знавъ що показати; але за хвилю подає королеви якесь перо и просить, щобы вôнъ написавъ: „Я проганяю Беллякініого зô двора." Король усмѣхнувъ ся и каже, що не напише того, бо то неправда. То нѣчого — каже чародѣй — то лишь початокъ до штуки". Король бере ся писати, а перо не хоче нѣякъ писати. Тогды каже чародѣй до короля: „Напишѣть теперь": „Я именую Беллякініого придворнымъ чародѣємъ". Король бере ся писати а перо вже пише. Тогды пôдписавъ ся король пôдъ тыми словами и каже до чародѣя: „Отъ вамъ и потверджене того именованя".

якъ то выглядає тамъ на мѣсяци, бо що по нѣмъ нѣхто зъ людей не ходивъ, то рѣчь певна. То що мы повысше розказали, то лишь увага тыхъ ученыхъ, що зъ землѣ за помочею дальноглядôвъ слѣдять вôдъ многихъ лѣтъ за тымъ всѣмъ, що лишь можна на мѣсяци доглянути, а що мѣсяць найблизше до нашои землѣ и нашй прилады звѣздарскй дуже значно улѣпшено, то й можна длятого все на нѣмъ дуже докладно видѣти. Що на мѣсяци нема воздуха, знає ся зъ того: Часами буває такъ, що мѣсяць закрыває собою якусь ясну звѣзду; видко, якъ нѣбы та звѣзда засуваєсь за мѣсяць и щезає за нимъ, а вôдтакъ высуваєсь другимъ бокомъ зъ поза него. Колибъ на мѣсяци бувъ такій воздухъ, якъ у насъ на земли, то въ тôй хвили, коли та звѣзда засуне ся зовсѣмъ за мѣсяць, повинно бы бути все ще видко єѣ свѣтло, подôбно, якъ то буває у насъ, коли сонце зайде, коли кружка сонця вже зовсѣмъ не видко, а свѣтло єго все ще свѣтить на захôднôмъ небосклонѣ. Дѣє ся то длятого, що нашъ воздухъ заломлює промѣнє свѣтла и мы все ще єго видимо, хочь жерело того свѣтла вже давно щезло намъ зъ очей. Подôбно дѣє ся, коли сонце має всходити. Заким ще кружокъ сонця выкотить ся понадъ землю, видко вже єго рожеве свѣтло на всхôднôмъ небосклонѣ. Такъ само повинно бы бути, колибъ мала высунути ся зъ поза мѣсяця та звѣзда, котру вôнъ собою закрывъ; насамперѣдъ повинно бы бути видко єѣ свѣтло, а вôдтакъ ажь єѣ саму. Такъ однакожь не єсть; въ тôй хвили, коли звѣзда скрые ся за мѣсяцемъ, щезає и єѣ свѣтло, а показуєсь знову ажь тогды, коли й сама звѣзда покаже ся. Отже зъ того догадуємо ся, що на мѣсяци нема воздуха, а коли на нѣмъ нема такого воздуха якъ нашъ, то й нема такого життя, якъ у насъ на земли.

Такъ само нема на мѣсяци й воды, бо колибъ тамъ була вода, то при такôй спецѣ, яка тамъ буває въ день, мусѣла бы та вода сильно парувати; зъ пары творили бы ся понадъ мѣсяцемъ, доокола него густй хмары и заслонювали бы єго поверхню такъ, що мы не могли бы єѣ видѣти, а бодай лишь рѣдко коли, хиба при такôй догôднôй нагодѣ, колибъ н. пр. тй хмары деколи розступили ся. А отже, — скаже хтось — говорять, що на мѣсяци єсть море радости, солодощѣвъ и т. д. То лишь самй назвы на великй долины, якй понадавали имъ ученй, щобы можна ихъ на мѣсяци легко собѣ запамятати; єсть вправдѣ здогадъ, що тй долины були колись може дномъ моря, але чи такъ дѣйстно, того не знаємо. Такъ само поназывано и тй горы на мѣсяци всѣлякими назвами лишь длятого, щобы ихъ можна легко собѣ запамятати; але що тй горы суть дѣйстно и що они дѣйстно такъ выглядають, якъ то мы повысше описали, то вже можна видѣти. Горы тй навѣть вôдфотоґрафовано, подôбно якъ и цѣлый мѣсяць, зъ котрого маємо теперь докладнй карты; вымѣрено навѣть дуже докладно ихъ высоту, а якъ, то розкажемо слѣдуючимъ разомъ.

(Дальше буде.)

ТЕЛЕГРАМЫ.

Вѣдень 25 сѣчня. Молода пара, кн. Альбрехтъ Віртемберґскій зъ женою, выѣхали до Зальцбурґа. Король Віртемберґскій принимавъ вчера на довшôй авдіенціи міністра графа Кальнокого.

Берлинъ 25 сѣчня. Россійскій наслѣдникъ престола приѣхавъ тутъ вчера о 9 год. 30 мін. На дворци повитали єго нѣмецкій цѣсарь и всѣ князѣ дуже сердечно.

Галле 25 сѣчня. Въ касарняхъ робôтничихъ въ Трота выбухла холера.

Лондонъ 25 сѣчня. Стаціонована на Мальтѣ фльота дôстала приказъ выбирати ся до Єгипту. — „Бюро Райтера" доносить, що окупаційне войско въ Єгиптѣ має бути збôльшене лишь о два баталіоны.

За редакцію вôдповѣдає **Адамъ Креховецкій**

Зъ друкарнѣ В. Лозиньского, пôдъ зарядомъ В. И. Вебера.